

Ewa Piotrowska

Biblioteka Główna Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie
sekrnauk@up.krakow.pl

Biblioteki i bibliotekarstwo w Turcji

Słowa kluczowe: Turcja, biblioteki publiczne, biblioteki szkolne, biblioteki akademickie, biblioteki specjalne, manuskrypty osmańskie, kształcenie bibliotekarzy, organizacje bibliotekarskie, czasopisma bibliotekarskie, Open Access

Abstrakt: W artykule przedstawiono rys historyczny oraz działalność bibliotek we współczesnej Turcji. Omówiono funkcjonowanie Biblioteki Narodowej, bibliotek publicznych, szkolnych, akademickich i specjalnych. Zwrócono uwagę na cenne kolekcje manuskryptów osmańskich przechowywane w bibliotekach tureckich oraz projekty digitalizacji tychże zbiorów. Zaprezentowano problematykę kształcenia bibliotekarzy, organizacje bibliotekarskie, czasopisma fachowe oraz tureckie inicjatywy Open Access.

Key words: Turkey, public libraries, school libraries, academic libraries, special libraries, Ottoman manuscripts, training of librarians, library science organizations, librarians' journals, Open Access

Abstract: This article describes the historical background and activity of libraries in modern Turkey. Functioning of the National Library, public libraries, school libraries, academic libraries and special libraries is presented. Special attention is paid to the valuable collections of Ottoman manuscripts which are stored in Turkish libraries and the digitization projects of these collections. Education of librarians, library science organizations, professional journals and Turkish initiative of Open Access are also described.

Rys historyczny

Historia bibliotek na terenach współczesnej Turcji sięga czasów antycznych. Przykładem może być biblioteka w starożytnym Pergamonie czy Biblioteka Celsusa w Efezie. Niewiele informacji zachowało się o bibliotekach bizantyjskich, ale okres funkcjonowania imperium osmańskiego jest lepiej udokumentowany. Pierwsze księżnice powstały za panowania Seldżuków w Anatolii (1072-1299), kolejne za panowania Osmanów (1299-1922). W tych czasach prywatne fundacje tworzyły biblioteki, które były powiązane z meczetami, siedzibami derwiszów czy muzułmańskimi szkołami teologicznymi. Sułtani osmańscy i inne wpływowe osoby wspierały powstawanie bibliotek. Pierwsza biblioteka w imperium osmańskim została założona w Izniku w czasie panowania sułtana Osmana I, który panował w latach 1299-1326.

Biblioteki mają też długą tradycję w Stambule. W czasach rzymskich w starożytnym Bizancjum w bazylice w centrum miasta znajdowała się biblioteka posiadająca 600 tys. woluminów. W chrześcijańskim Konstantynopolu niektóre kościoły i monastery miały swoje własne biblioteki, a zwyczaj ten był kontynuowany również w czasach osmańskich, kiedy to biblioteki mieściły się w kompleksach przy meczetach. W 1453 r. sułtan Mehmed

zdobył Konstantynopol i był inicjatorem powstania w mieście wielu bibliotek, z których część funkcjonuje do czasów współczesnych.

W imperium osmańskim do początku XVIII w. obowiązywał zakaz druku, a pierwsza drukarnia powstała dopiero w 1728 r. Tak późne wprowadzenie drukarstwa w porównaniu z Europą wpłynęło niekorzystnie na rozwój bibliotek. W 1869 r. opiekę nad bibliotekami przejęło Ministerstwo Edukacji, a w 1882 r. stworzona została pierwsza Państwowa Biblioteka Beyazita.

W latach dwudziestych XX w. za rządów Atatürka przeprowadzono szereg reform, mających zbliżyć Turcję do krajów zachodnich, w tym m. in. alfabet arabski został zastąpiony łacińskim, zmodyfikowano też język turecki, zastępując wiele wyrazów pochodzenia perskiego czy arabskiego słownictwem używanym przez ludy Anatolii. Obecnie większość mieszkańców Turcji nie zna alfabetu arabskiego i nie rozumie języka tureckiego z czasów osmańskich, co powoduje brak możliwości odczytania manuskryptów czy książek z czasów imperium, przechowywanych w wielu współczesnych bibliotekach. W roku 1924 rząd Republiki przeprowadził reformę edukacji. Podporządkowała ona wszystkie biblioteki fundacji religijnych, które pełniły też rolę bibliotek publicznych, Generalnej Dyrekcji Bibliotek, podległej Ministerstwu Edukacji.

W 1934 r. w Turcji wprowadzono egzemplarz obowiązkowy, który dostarczany był do Państwowej Biblioteki Beyazita, Biblioteki Centralnej Uniwersytetu Stambulskiego, Biblioteki Narodowej w Ankarze, Biblioteki Parlamentu, Prowincjonalnej Publicznej Biblioteki Adnana Ötükena oraz Biblioteki Narodowej w Izmirze.

Po II wojnie światowej nastąpił szybki rozwój tureckiego bibliotekarstwa. W 1948 r. powstała turecka Biblioteka Narodowa, rok później Stowarzyszenie Tureckich Bibliotekarzy, a w 1954 r. pierwszy instytut bibliotekoznawstwa na Uniwersytecie w Ankarze.

Obecnie w Turcji znajduje się ponad 1100 bibliotek publicznych, około 170 bibliotek akademickich, ponad 50 tys. bibliotek szkolnych oraz wiele bibliotek specjalnych. Biblioteki uniwersyteckie i szkolne podlegają Ministerstwu Edukacji, natomiast biblioteki publiczne i specjalne z kolekcjami książek rzadkich – Generalnej Dyrekcji Bibliotek i Publikacji wchodzącej w skład Ministerstwa Kultury i Turystyki. Nie ma centralnej struktury, która koordynowałaby działalność wszystkich bibliotek tureckich.

Niezwykłym skarbem bibliotek tureckich jest zachowana do dnia dzisiejszego duża liczba cennych manuskryptów osmańskich, a wiele współczesnych bibliotek mieści się w historycznych budynkach z czasów panowania Osmanów.

Biblioteka Narodowa

Idea powstania biblioteki narodowej pojawiła się około 1871 r., ale turecka Biblioteka Narodowa w Ankarze (Milli Kütüphane) została ufundowana dopiero w 1948 r. Jedną z najbogatszych tureckich kolekcji składa się z 3 milionów dokumentów, z czego ponad 27 tys. stanowią manuskrypty i książki rzadkie, a ponad 56 tys. to książki w alfabecie arabskim. W 1983 r. biblioteka otrzymała nowy budynek.

Zgodnie z prawem o egzemplarzu obowiązkowym, otrzymuje kopię każdej publikacji wydanej w Turcji oraz publikacje zagraniczne dotyczące Turcji. W bibliotece funkcjonuje Turecki Instytut Bibliograficzny, który tworzy Turecką Bibliografię Narodową oraz bibliografię zawartości tureckich czasopism, a także publikuje katalogi kolekcji specjalnych (manuskryptów, publikacji wydanych w języku arabskim) mieszczących się w bibliotekach tureckich.

Biblioteka posiada archiwum mikrofilmów, kolekcję plakatów filmowych, obrazów, audiobooków oraz Centrum Dokumentacyjne Atatürka. Ma katalog online, oferuje też wyszukiwanie online w bibliografii artykułów, bazy danych, e-booki. Zdigitalizowano również kolekcję czasopism z czasów imperium osmańskiego publikowanych w alfabecie arabskim.

Biblioteki publiczne

Koncepcja istnienia bibliotek publicznych wyłoniła się pod koniec XIX w. wraz z procesem europeizacji imperium osmańskiego. Za czasów Atatürka po przeprowadzeniu reformy zmieniającej alfabet arabski na łaciński wzrosła rola tych bibliotek. Uczestniczyły one w kampanii promującej kulturę zachodnią i używanie alfabetu łacińskiego.

Jeszcze w latach sześćdziesiątych XX w. istniały tylko 152 biblioteki, a obecnie w Turcji działa ponad 1100 państwowych bibliotek publicznych, za których rozwój od 1960 r. odpowiada Generalna Dyrekcja Bibliotek i Publikacji (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü), podległa Ministerstwu Kultury i Turystyki. Generalna Dyrekcja odpowiedzialna jest za rekrutację i trening personelu, rozwój kolekcji, aplikacje komputerowe, katalogowanie, raporty i statystyki oraz tworzenie nowych bibliotek. Istnieje też grupa bibliotek finansowanych i administrowanych przez władze lokalne.

Fotografia 1. Biblioteka Publiczna Orhana Kemala w Stambule

Źródło: Fot. Ewa Piotrowska.

Na obszarach trudno dostępnych działa około 40 bibliotek mobilnych. Docierają do 6 tys. miejsc w miastach i wsiach oraz do tysiąca punktów w odległych dzielnicach i przedmieściach. Zbiory każdej z nich wahają się od tysiąca do kilku tysięcy dokumentów. Oprócz

książek posiadają one zabawki, płyty CD, DVD, CD-ROM. Kilkanaście procent bibliotek mobilnych ma ponadto bezpłatny dostęp do Internetu. Biblioteki te pełnią ważną rolę w zacieraniu różnic między obszarami wiejskimi a miastami i ułatwiają dotarcie do informacji osobom mającym utrudniony dostęp do bibliotek publicznych.

Fotografia 2. Turecka biblioteka mobilna

Źródło: *Library Portal Turkey* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.goethe.de/ins/tr/lp/prj/bpt/fac/art/en10630078.htm>.

W Turcji nie ma specjalnego prawa regulującego działalność bibliotek publicznych, ale są zarządzenia, z których większość została zmodyfikowana w latach osiemdziesiątych XX w. Dotyczą one m.in. zadań bibliotek publicznych (z 1981 r.), aktywności edukacyjnej i kulturalnej w bibliotekach (1981 r.), wypożyczania międzybibliotecznego książek drukowanych (1981 r.), działalności bibliotek dziecięcych (1982 r.), selekcji publikacji (2005 r.).

Skomputeryzowano wiele bibliotek, a ich zasoby mogą być wyszukiwane przez centralny katalog TO-KAT¹⁸. Biblioteki publiczne używają oprogramowania Milas 4.0, które jest rozwijane i dostarczane bezpłatnie przez Generalną Dyрекcję Bibliotek i Publikacji. Opisy sporządzane są w formacie MARC. Katalogowanie i klasyfikowanie odbywa się lokalnie w każdej bibliotece. W 1997 r. rozpoczęto komputeryzację i przygotowania do transferu opisów bibliograficznych z kolekcji bibliotek publicznych, podległych Generalnej Dyrekcji, do centralnej bazy dostępnej publicznie. W 2006 r. oprogramowanie MILAS Library Automation Software stało się dostępne dla bibliotek.

Tureckie biblioteki publiczne borykają się z licznymi problemami. Niewielu pracowników (ok. 10%) jest absolwentami bibliotekoznawstwa (300 na 3000 zatrudnionych). Ze względu na niewystarczającą liczbę bibliotek szkolnych w niektórych miejscach ich rolę przejęły biblioteki publiczne. Jedna biblioteka publiczna przypada na 50 tys. mieszkańców, co odbiega od statystyk w innych krajach. Liczba zarejestrowanych czytelników jest mała, a niewystarczające kolekcje tych bibliotek powiększane są przez Generalną Dyrekcję Bibliotek i Publikacji w ramach centralnych zakupów. Generalna Dyrekcja jest odpowiedzial-

¹⁸ *TO-KAT Ulusal Toplu Katalog* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.toplukatalog.gov.tr/>. Stan z dnia 17.04.2015.

na również za selekcję w bibliotekach. Niektóre biblioteki publiczne mają swoje własne fundusze lub są wspierane przez władze lokalne, które pomagają im w rozwoju ich kolekcji.

Biblioteki szkolne

W Turcji jest ponad 50 tys. szkół podstawowych, średnich i zawodowych, podległych podobnie jak ich biblioteki, Ministerstwu Edukacji. Rozporządzenie dotyczące bibliotek szkolnych z 1950 r. (znowelizowane w 2006 r.) nakłada na szkoły obowiązek posiadania biblioteki. Z powodu problemów finansowych i kadrowych tylko niewielka liczba bibliotek szkolnych może świadczyć usługi na odpowiednim poziomie. Kolekcje tych instytucji są często nieaktualne i niekompatybilne z programem szkolnym. W bibliotekach rzadko pracują wykwalifikowani pracownicy, czasami placówki te są wręcz zamykane z powodu złych warunków. Wielu uczniów korzysta zatem z bibliotek publicznych. Księgozbiory bibliotek szkolnych składają się przeciętnie z 3-50 tys. woluminów. Szkolni bibliotekarze prowadzą zajęcia w zakresie information literacy. Niektóre biblioteki posiadają katalogi online, komputery z dostępem do Internetu i bazy danych.

W 2010 r. powstało Stowarzyszenie Bibliotekarzy Szkolnych (Okul Kütüphanecileri Derneği), które pracuje nad polepszeniem sytuacji, organizując m.in. szkolenia dla personelu, a także propagując w społeczeństwie ideę konieczności istnienia bibliotek szkolnych.

Lepsza sytuacja jest w szkołach prywatnych, szczególnie w tych pracujących zgodnie z anglo-amerykańskim systemem edukacyjnym. Posiadają one profesjonalny personel i wzorowo funkcjonujące biblioteki szkolne, jak np. w Robert College w Stambule czy w TED (Turkish Education Association) College w Ankarze.

Biblioteki uniwersyteckie

W Turcji jest około 180 szkół wyższych, z czego jedna trzecia to uczelnie prywatne. Pierwsze biblioteki akademickie z książkami drukowanymi powstały w Stambule w Imperial Naval Engineering College w 1793 r. i w Imperial Military Engineering College w 1795 r. Posiadały one podręczniki w języku francuskim, który był dominującym językiem osmańskiej elity. Te dwie instytucje stały się później podstawą do powstania współczesnego Stambulskiego Uniwersytetu Technicznego. Pierwszym uniwersytetem w zachodnim stylu był powstały w Stambule w 1863 r. Dom Nauk (Darülfunun), który posiadał bibliotekę otwartą dla studentów i publiczności. W 1933 r. Darülfunun przekształcony został w Uniwersytet Stambulski.

W 1946 r. wprowadzono prawo szkół wyższych i rozpoczęto zakładanie bibliotek w innych miastach. Powstałe wówczas biblioteki uniwersyteckie opierały się na systemie wypracowanym przez bibliotekarzy niemieckich. W raporcie przygotowanym w 1952 r. dla Ministerstwa Edukacji krytykowano fakt, że uniwersytety tureckie nie posiadają bibliotek centralnych. Rozwój nowoczesnych bibliotek rozpoczął się po utworzeniu w Ankarze w 1956 r. Bliskowschodniego Uniwersytetu Technicznego (Orta Doğu Teknik Üniversitesi). Biblioteka tego uniwersytetu była pierwszą, która bazowała na amerykańskim systemie kampusu, zapewniając centralną bibliotekę dla wszystkich studentów.

Do 1960 r. biblioteki uniwersyteckie były kontrolowane przez Ministerstwo Edukacji. Potem uczelnie otrzymały autonomię, a na wielu uniwersytetach powstały Instytuty Bibliotekoznawstwa. Po zamachu stanu w Turcji w 1980 r. uniwersytety straciły autonomię, przeszły pod kontrolę rządu i zaczęły podlegać Radzie Szkolnictwa Wyższego. Utworzono Centrum Dokumentacji, które dostarczało uniwersytetom fotokopie artykułów naukowych i innych dokumentów, prowadziło również subskrypcję baz danych. W 1996 r. Centrum Dokumentacji zostało przeniesione do Krajowego Centrum Sieci Akademickiej i Informacji (Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi – ULAKBIM).

Obecnie biblioteki dużych państwowych uniwersytetów zwykle posiadają wielkie historyczne kolekcje, jak np. Biblioteka Uniwersytetu Stambulskiego, działająca od 1925 r. i gromadząca około 1 milion woluminów, w tym 20 tys. rękopisów. Kolekcje i budżety bibliotek uniwersyteckich są raczej ograniczone. Proporcja budżetów bibliotek do budżetów uniwersytetów waha się pomiędzy 0,2% i 5%, średnio 0,6%. Z powodu niskich poborów procent bibliotekarzy pracujących w uniwersytetach spadł w ciągu ostatnich dwudziestu lat. Tylko 25% zatrudnionych jest z wykształcenia bibliotekarzami. Dyrektor uniwersyteckiej biblioteki głównej wchodzi w skład władz uczelni. Stanowiska występujące wśród bibliotekarzy uniwersyteckich to: ekspert (status akademicki), bibliotekarz oraz tzw. personel pomocniczy.

Państwowe uniwersytety często borykają się z problemami finansowymi, nieodpowiednim stanem budynków czy przestarzałą strukturą organizacyjną, np. biblioteki znaczących tureckich uczelni, takich jak Uniwersytet Bosforski¹⁹ w Stambule, Bliskowschodni Uniwersytet Techniczny w Ankarze czy Uniwersytet Ege w Izmirze. Biblioteki prywatnych uniwersytetów, powstałych po 1980 r., mają nowsze kolekcje i w wielu przypadkach lepsze warunki finansowe, jak np. biblioteki uczelni stambulskich: Uniwersytet Koç czy Uniwersytet Sabanci.

Od lat siedemdziesiątych do lat dziewięćdziesiątych XX w. skomputeryzowano wszystkie uniwersytety. Biblioteki wdrożyły turecki system BLISS lub nabyły systemy zagraniczne. Prawie wszystkie biblioteki uniwersyteckie mają swoje strony internetowe, katalogi online, bazy danych i e-booki. Większość z nich należy do Konsorcjum Anatolijskich Bibliotek Uniwersyteckich ANKOS (Anadolu Üniversitesi Kütüphaneleri Konsorsiyumu). Zostało ono utworzone w 2000 r., a celem działania było zapewnienie dostępu do pełnotekstowych i bibliograficznych baz danych z wielu dziedzin. Biuro konsorcjum mieści się na Uniwersytecie Kadir Has w Stambule. W ciągu kilku lat ANKOS stało się jednym z największych konsorcjów w Europie. Członkowie konsorcjum mają dostęp do kolekcji czasopism elektronicznych, źródeł elektronicznych, baz bibliograficznych czy e-booków. Dodatkowo ANKOS zaangażował się w ruch open access w Turcji. W 2009 r. konsorcjum przygotowało system online dla wypożyczeń międzybibliotecznych – KITS.

Od 2010 r. rządowa instytucja ULAKBIM również oferuje system online do wypożyczeń międzybibliotecznych – TÜBESS. Kolekcje większości bibliotek uniwersyteckich mogą być wyszukiwane w stworzonym przez ULAKBIM katalogu centralnym TO-KAT,

¹⁹ Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.library.boun.edu.tr/>. Stan z dnia 17.04.2015.

do którego wprowadzają dane także inne biblioteki. ULAKBIM tworzy różne bazy danych, zawierające artykuły naukowe publikowane w tureckich czasopismach z dziedziny medycyny, nauk społecznych, inżynieryjnych, ścisłych i in.

Biblioteki specjalne

W Turcji jest wiele typów bibliotek specjalnych – są to biblioteki instytucji badawczych i kulturalnych, a także biblioteki ze specjalnymi kolekcjami z różnych dziedzin (np. studia nad islamem, historia, muzyka, lingwistyka itp.) czy też biblioteki gromadzące manuskrypty.

Jednym z rodzajów bibliotek specjalnych są placówki gromadzące dokumenty z dziedziny studiów nad islamem. Największą tego typu biblioteką naukową w kraju jest Biblioteka Centrum Studiów nad Islamem (ISAM – İslam Araştırmaları Merkezi) mieszcząca się w azjatyckiej części Stambułu i posiadająca około 240 tys. książek, 3500 czasopism oraz prawie 20 tys. innych dokumentów.

W Turcji, a w szczególności w Stambule, znajduje się wiele zagranicznych instytutów badawczych z bibliotekami, np. Orient-Institut Istanbul, Institut Français d'études Anatoliennes, Netherlands Historical and Archaeological Institute. Większość europejskich instytutów kulturalnych reprezentowanych w Turcji w różnych miastach, np. Goethe-Institut, Istituto Italiano di Cultura i Instituto Cervantes, posiada biblioteki i centra informacji w Stambule, Ankarze i Izmirze.

Znaczącą placówką jest Biblioteka Parlamentu w Ankarze, która posiada kolekcję ponad 300 tys. książek i prawie tysiąca czasopism. Ma największy w Turcji księgozbiór z dziedziny nauk społecznych, bogaty zbiory z zakresu prawa, a także wiele dzienników i czasopism (również starych z czasów osmańskich, które są digitalizowane). Biblioteka tworzy kilka własnych baz danych.

Kolekcje manuskryptów

Manuskrypty osmańskie mają niezwykłą wartość kulturalną, artystyczną i historyczną. Powstawały w starym języku tureckim, arabskim i perskim. Są cennymi przykładami sztuki kaligrafii i iluminatorstwa, Stanowią bogate źródło informacji na temat imperium osmańskiego. Były przechowywane w różnych miejscach, często w nieodpowiednich warunkach. Obecnie realizowanych jest wiele projektów dotyczących ich katalogowania i digitalizacji. W tureckich bibliotekach przechowywanych jest 300 tys. manuskryptów; razem z rękopisami przechowywanymi w archiwach, muzeach, meczetach, fundacjach i przez osoby prywatne liczba ta dochodzi do około 600 tys. Dzięki projektom digitalizacji połowa dokumentów znalazła się w sieci. Od 2000 r. biblioteki ze zbiorami manuskryptów podlegają Departamentowi Manuskryptów Tureckich (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı), wchodzącemu w skład Ministerstwa Kultury i Turystyki.

Centrum tworzenia rękopisów przez wieki był Stambuł, stolica imperium. Placówką posiadającą największą i najbardziej znaczącą kolekcję manuskryptów islamskich na świecie jest założona w 1918 r. Biblioteka Suleymaniye. W bibliotece, która znajduje się na

terenie meczetu Sulejmana w Stambule, obok 50 tys. książek drukowanych znajduje się około 100 tys. rękopisów, głównie w języku arabskim i osmańskim.

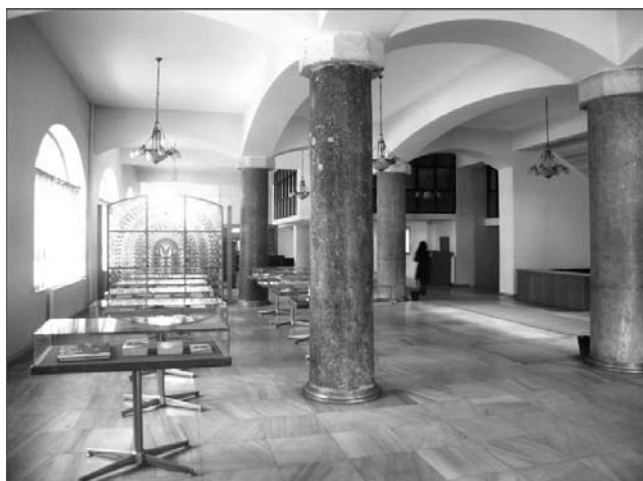
Fotografia 3. Dziedziniec Biblioteki przy meczecie Sulejmana w Stambule

Źródło: *Süleymaniye Library. Hazine* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://hazine.info/suleymaniye-library/>.

Inne znaczące biblioteki stambulskie posiadające rękopisy tureckie to: biblioteka w Pałacu Topkapı, Biblioteka Centralna Uniwersytetu Stambulskiego oraz Państwowa Biblioteka Beyazita, która była pierwszą biblioteką ufundowaną przez państwo. Została otwarta w 1884 r. w Stambule w historycznym kompleksie meczetu Beyazita z XVI w. Jest biblioteką otwartą dla publiczności, posiada egzemplarz obowiązkowy. Oprócz manuskryptów ma dużą kolekcję książek, a także czasopism i dzienników z czasów imperium osmańskiego oraz początków Republiki Tureckiej.

Fotografia 4. Wnętrze Państwowej Biblioteki Beyazita w Stambule

Źródło: *Resimler. Yazma Eser Kütüphaneleri* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.yazmakutup.gov.tr/beyazit/resimler.html>.

Kolekcje manuskryptów posiadają też biblioteki w Bursie, Diyarbakır, Edirne, Kayseri, Konii i Sivas, a ponadto około 27 tys. rękopisów i rzadkich książek znajduje się

w Bibliotece Narodowej w Ankarze. Informacje na temat rękopisów tureckich można znaleźć na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Turystyki – pod hasłem Manuskrypty Turcji²⁰. Zawiera ona ponad 200 tys. opisów bibliograficznych manuskryptów, które stworzone zostały na terenie imperium osmańskiego i są przechowywane w bibliotekach tureckich oraz zagranicznych. Na stronie znajduje się ponadto 80 tys. zdigitalizowanych dokumentów. Od 1978 r. Generalna Dyrekcja Bibliotek rozpoczęła projekt Centralnego Katalogu Manuskryptów Tureckich (Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu – TÜYATOK). Od 1992 r. projekt był kontynuowany w Bibliotece Narodowej. Ponad 30 tys. opisów zebrano w 32 tomach.

W wielu bibliotekach tureckich realizowane są projekty digitalizacji rękopisów. Biblioteka Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu w Ankarze przechowuje prawie 35 tys. manuskryptów w 15 tys. woluminach. Od 1998 r. w bibliotece trwa projekt, którego celem jest przygotowanie katalogu i cyfrowych kopii najcenniejszych dokumentów i udostępnienie ich w sieci. Katalogowanie ukończono²¹, zaś obecnie trwają prace nad digitalizacją. Podobny projekt realizowany jest od 2006 r. w Bibliotece Uniwersytu Atatürka w Erzurum.

Proces digitalizacji kolekcji wspierany jest przez Ministerstwo Kultury, ale również przez prywatne fundacje. Digitalizacja prawie 55 tys. cennych dokumentów ze zbiorów Uniwersytetu Stambulskiego odbywa się dzięki Teknosa Company – elektronicznej sieci sklepów. W Oddziale Książek Rzadkich Biblioteki Uniwersytetu Stambulskiego zeskanowane cenne zbiory dostępne są na miejscu na komputerach w czytelnii. W przyszłości znajdują się również w Internecie.

Innym przykładem jest projekt digitalizacji kolekcji Ali Emiri Collection w Bibliotece Publicznej w Stambule. Od 2005 r. digitalizacja 6998 manuskryptów, w większości w języku arabskim, jest wspierana przez Fundację Suna İnan Kıraç.

W 2003 r. kolekcja İbn-i Sina z Biblioteki Süleymaniye w Stambule została wpisana przez UNESCO na listę World Memory Program. Księgozbiór ten składa się z dokumentów z dziedziny filozofii, logiki, medycyny, astronomii datowanych od XI w. Digitalizacja 73 tys. manuskryptów rozpoczęła się ze wsparciem Evyap Company, firmy produkującej kosmetyki i środki czystości. Zeskanowane rękopisy można przeglądać na miejscu w czytelnii lub zakupić kopię dokumentów na CD.

Edukacja bibliotekarzy

Edukacja bibliotekarska w Turcji rozpoczęła się w 1925 r. kursami dla bibliotekarzy i osób zarządzających bibliotekami, które przeprowadził Fehmi Ethem Karatay, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Stambulskiego. Był on jednym z pierwszych tureckich bibliotekarzy wysłanych do Paryża w celu studiowania bibliotekoznawstwa. Po powrocie zorganizował kurs, na który uczęszczało około 30 bibliotekarzy. Zapoznawali się oni z zagadnieniami bibliografii, katalogowania i zarządzania. Kolejny program kształcenia bibliotekarzy miał

²⁰ *Türkiye Yazmaları* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.yazmalar.gov.tr/>. Stan z dnia 17.04.2015.

²¹ *Yazma eserler kataloğu. Ankara Üniversitesi* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://yazmalardtcf.ankara.edu.tr/>. Stan z dnia 17.04.2015.

miejsce dopiero 10 lat potem w Ankarze. Około 40 osób brało udział w 3-miesięcznym kursie kończącym się uzyskaniem świadectwa.

Pierwszy Instytut Bibliotekoznawstwa powstał na Uniwersytecie w Ankarze w 1954 r., ale już od 1952 r. w Departamencie Języka Tureckiego i Literatury wykładano bibliotekarstwo jako kurs do wyboru. W 2002 r. Rada Szkolnictwa Wyższego podjęła decyzję, zgodnie z którą bibliotekoznawstwo, archiwistyka i dokumentacja zostały połączone w jeden kierunek pod nazwą *Information and record management*. Nazwa ta zaczęła obowiązywać na wszystkich tureckich uniwersytetach.

W Turcji jest kilka uczelni, które oferują edukację dla bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej. Są to studia licencjackie (8 semestrów), magisterskie (2 semestry) oraz studia doktoranckie. Departamenty Informacji i Zarządzania Dokumentami (*Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*) istnieją m.in. na następujących uniwersytetach:

- Uniwersytet w Ankarze – najstarszy department w Turcji, powstały w 1954 r. jako Instytut Bibliotekoznawstwa z pomocą American Library Association oraz Fundacji Forda, do 2002 r. jako Departament Bibliotekoznawstwa. Mieści się na Wydziale Języka, Historii i Geografii. Oferuje studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie;
- Uniwersytet Stambulski – powstał w 1964 r. jako Instytut Bibliotekoznawstwa z pomocą niemieckiego bibliotekarza Rudolfa Juchhoffs. Mieści się na Wydziale Humanistycznym. Oferuje studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie;
- Uniwersytet Hacettepe w Ankarze – powstał w 1972 r. przy wsparciu bibliotekarza amerykańskiego Thomasa Mindera. Mieści się na Wydziale Humanistycznym. Oferuje studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie. Studenci przed rozpoczęciem studiów licencjackich uczęszczają na rok przygotowawczy, podczas którego przez dwa semestry uczą się w języku angielskim;
- Uniwersytet Marmara w Stambule – w 1987 r. powstał Departament Archiwistyki, po utworzeniu kierunku *Information and record management* studia poszerzono o bibliotekoznawstwo, które wykładane jest częściowo po angielsku. Mieści się na Wydziale Humanistycznym. Oferuje studia licencjackie, które mogą być uzupełnione programem *master* w Instytucie Studiów Tureckich;
- Uniwersytet Atatürk²² w Erzurum – departament został założony już w 1994 r., nauczanie rozpoczęło się jednak dopiero w 2008 r. Mieści się na Wydziale Humanistycznym. Oferuje studia licencjackie i magisterskie, ma około 200 studentów.

Na studia bibliotekoznawcze licencjackie i magisterskie w Turcji uczęszcza około 2 tys. studentów, a kadra nauczająca to ponad 60 osób.

Organizacje bibliotekarskie

W Turcji działają dwie organizacje bibliotekarskie: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Tureckich oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Akademickich i Naukowych.

²² *Bilgi ve Belge Yönetimi. Atatürk Üniversitesi* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://www.atauni.edu.tr/#!birim=bilgi-ve-belge-yonetimi>. Stan z dnia 17.04.2015.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Tureckich (Türk Kütüphaneciler Derneği) powstało w Ankarze w 1949 r. Jest najważniejszą organizacją branżową i reprezentuje bibliotekarzy wszystkich typów bibliotek. Posiada około 2 tys. członków i ponad 20 oddziałów. Publikuje kwartalnik *Turkish Librarianship* i wydało też ponad 150 książek. Od 1964 r. Stowarzyszenie organizuje w ostatnim tygodniu marca coroczne obchody Tygodnia Bibliotek w całym kraju. Oddziały regionalne organizują seminaria i konferencje, uczestniczą w targach książki, wspierają stypendiami studentów kierunku *Information and record management*. W 1996 r. Stowarzyszenie opracowało zbiór zasad etyki zawodowej. Organizuje też programy szkoleniowe dla bibliotekarzy. Współpracuje z organizacjami międzynarodowymi, jest także członkiem IFLA i LIBER.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Akademickich i Naukowych (Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği) powstało w 1991 r. i liczy ponad 600 członków. Publikuje newsletter oraz półrocznik *Information World*. Organizuje konferencje i seminaria dla bibliotekarzy, wydaje profesjonalne publikacje. Jest członkiem organizacji międzynarodowych (LIBER, OCLC).

W 2002 r. w Stambule powstało Stowarzyszenie Bibliotekarzy Szkolnych (Okul Kütüphanecileri Derneği). Organizuje ono krajowe konferencje dla bibliotekarzy szkolnych.

Czasopisma bibliotekarskie

Dwa główne czasopisma tureckie z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej to *Turkish Librarianship* i *Information World*. *Turkish Librarianship* (Türk Kütüphaneciliği) jest kwartalnikiem publikowanym przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Tureckich. Od 1952 r. Stowarzyszenie publikowało *Turkish Librarians Association Bulletin*. W 1987 r. czasopismo zmieniło nazwę na *Türk Kütüphaneciliği*. Przeznaczone jest dla bibliotekarzy wszystkich specjalności. Artykuły publikowane są w języku tureckim, a część abstraktów dodatkowo w języku angielskim. Jest to pełnotekstowe czasopismo open access dostępne w Internecie od 1999 r. Wszystkie numery archiwalne od 1952 r. zostały zdigitalizowane i udostępnione na stronie internetowej czasopisma. *Turkish Librarianship* jest rejestrowane przez Directory of Open Access Journals (DOAJ) i indeksowane w Library and Information Science Abstracts (LISA). Artykuły recenzowane przez niezależnych recenzentów poświęcone są nowym trendom w bibliotekoznawstwie, zwłaszcza problemom dokumentacji i archiwizacji oraz badaniom naukowym z zakresu informacji i dziedzin pokrewnych.

Information World (*Bilgi Dünyası*) jest recenzowanym półrocznikiem publikowanym od 2000 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Akademickich i Naukowych. Wszystkie teksty są dostępne bez ograniczeń w sieci. Istnieje możliwość ich wyszukiwania przez Directory of Open Access Journals (DOAJ) i E-Prints in Library and Information Science (E-LIS). Artykuły są także indeksowane przez Library and Information Science Abstracts (LISA) oraz Library, Information Science & Technology Abstracts (EBSCO). Większość artykułów ukazuje się w języku tureckim, niektóre z nich są publikowane w języku angielskim.

Inicjatywy Open Access

Koncepcja otwartego dostępu i instytucjonalnych repozytoriów pojawiła się w Turcji wraz z powstaniem w 2000 r. Konsorcjum Anatolijskich Bibliotek Uniwersyteckich (ANKOS). Większość z elektronicznych czasopism w Turcji publikowana jest w wolnym dostępie wraz z numerami archiwalnymi. Ponad połowa z tych periodyków wydawana jest przez uniwersytety, a pełne teksty artykułów są dostępne na stronie DergiPark stworzonej przez ULAKBİM²³. Projekt DergiPark rozpoczęty w 2013 r. to system online służący do zarządzania czasopismami akademickimi. Periodyki można wyszukiwać według instytucji i tematyki. Obecnie DergiPark oferuje dostęp do prawie 600 czasopism elektronicznych, z których około 400 wydawanych jest przez uczelnie wyższe.

Liczba otwartych archiwów wzrasta przede wszystkim w środowisku akademickim, jednakże wiele instytucji wspiera ideę otwartego dostępu i zaczyna darmowo udostępniać w Internecie własne prace naukowe. Kilka uniwersytetów zapewnia dostęp do pełnych tekstów dysertacji i publikacji naukowych. W 2003 r. powstało repozytorium prac magisterskich i doktorskich na Bliskowschodnim Uniwersytecie Technicznym w Ankarze. W 2005 r. powstał prototyp Ankara University Open Archive. Stał się on pierwszym instytucjonalnym archiwum w Turcji i został zarejestrowany w OpenDOAR. Zawiera dysertacje naukowe, recenzowane artykuły naukowe, materiały konferencyjne, projekty, raporty, a także wykłady autorstwa nauczycieli akademickich z Uniwersytetu w Ankarze.

Elektroniczne archiwa dysertacji posiadają ponadto następujące uniwersytety: Hacettepe (rodzaje gromadzonych dokumentów: rozprawy naukowe oraz materiały multimedialne), Gazi (od 2007 r.; artykuły, prezentacje, raporty, materiały konferencyjne, rozprawy naukowe), Sabanci (od 2007 r.; preprinty, materiały konferencyjne, prace badawcze), Atilim (od 2006 r.; preprinty, materiały edukacyjne, raporty techniczne, materiały konferencyjne, materiały audiowizualne), Çukurova (od 2005 r.; artykuły, materiały konferencyjne, raporty, materiały edukacyjne), a także kilka innych uczelni.

Narodowe Centrum Dysertacji działające przy Radzie Szkolnictwa Wyższego ma w swojej kolekcji ponad 200 tys. dysertacji i prac magisterskich. Centrum otrzymuje kopie każdej pracy od początku lat osiemdziesiątych XX w. Większość prac zostało zeskanowanych w ramach projektu digitalizacji.

Podsumowanie

Pomimo wielu trudności wskazywanych przez bibliotekarzy tureckich bibliotekarstwo rozwija się zgodnie z trendami europejskimi, a biblioteki w Turcji stosują w swej działalności wszystkie rozwiązania spotykane w bibliotekach krajów zachodnich. Na uwagę zasługuje dostępność wielu dokumentów w formie elektronicznej, do czego przyczyniają się zarówno programy digitalizacji zbiorów, jak i tworzenie archiwów dysertacji naukowych, a także udostępnianie w wolnym dostępie prawie wszystkich tureckich czasopism naukowych (poprzez portal DergiPark). Akademicka edukacja bibliotekarzy zawiera w swych

²³ *DergiPark Akademik* [Dokument elektroniczny]. 2015. Tryb dostępu: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/>. Stan z dnia 17.04.2015.

treściach kształcenia zagadnienia związane z nowoczesnymi technologiami, co pozwala przypuszczać, że absolwenci sprostają wszystkim wymaganiom stawianym przyszłym pracownikom współczesnych bibliotek.

Bibliografia

1. AYDIN Cengiz. Działania na rzecz Open Access w Turcji. *E-Lis: e-prints in library & information* [Dokument elektroniczny]. 2009. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/10945/>. Stan z dnia 17.04.2015.
2. ÇELİK Hilmi, BAYIR Didar. A general outlook on Turkish librarianship and libraries. *Liber Quarterly*. 2008, vol. 18, nr 3/4, s. 470-479. ISSN 1435-5205.
3. ÇELİK Muammer. Manuscripts and rare books libraries in Turkey. *Türk Kütüphaneciliği*. 1995, vol. 9, nr 3, s. 270-280. ISSN 2147-9682.
4. ÇUKADAR Sami, KAHVECIOĞLU Kerem. General outlook on Turkish librarianship: UNAK-Turkish Platform of Law Librarians. *International Journal of Legal Information*. 2010, vol. 38, nr 2, s. 139-148. ISSN 0731-1235.
5. ÇUKADAR Sami, TUĞLU Aylan, GURDAL Gultekin. New electronic management system for the ANKOS consortium. *The Journal of Academic Librarianship*. 2013, vol. 39, nr 6, s. 589-595. ISSN 0099-1333.
6. ERDOĞAN Phyllis, KARASÖZEN Bülent. Portrait of a consortium: ANKOS (Anatolian University Libraries Consortium). *The Journal of Academic Librarianship*. 2009, vol. 35, nr 4, s. 377-385. ISSN 0099-1333.
7. KANDEMİR Ümran. Professional development for librarians in Turkey. *E-Lis: e-prints in library & information science* [Dokument elektroniczny]. 2005. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/6553/>. Stan z dnia 17.04.2015.
8. KARASÖZEN Bülent, ATILGAN Doğan. University libraries in Turkey. *Bibliothek: Forschung und Praxis*. 2008, vol. 32, nr 2, s. 229-231. ISSN 1865-7648.
9. KARTAL Ali Fuat. The Turkish Librarians Association. *Bibliothek: Forschung und Praxis*. 2008, vol. 32, nr 2, s. 223-224. ISSN 1865-7648.
10. KATOPOĞLU Serdar Katipoğlu. Academic librarianship in Turkey: the historical context. *International Journal of Legal Information*. 2010, vol. 38, nr 2, s. 149-164. ISSN 0731-1235.
11. ODABAŞ Z. Yonca, ODABAŞ Hüseyin, POLAT Coşkun. The Ottoman manuscripts and the projects of digitizing the manuscripts in Turkey. *E-Lis: e-prints in library & information science* [Dokument elektroniczny]. 2009. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/12653/>. Stan z dnia 17.04.2015.
12. POLAT Coşkun, ODABAŞ Hüseyin, ODABAŞ Z. Yonca. Open access activities in Turkey and the Atatürk University Open Archive System. *E-Lis: e-prints in library & information* [Dokument elektroniczny]. 2009. Tryb dostępu: <http://eprints.rclis.org/12654/>. Stan z dnia 17.04.2015.
13. TONTA Yaşar. Library Associations in Turkey. *Türk Kütüphaneciliği*. 1995, vol. 9, nr 3, s. 281-285. ISSN 2147-9682.
14. TONTA Yaşar. *Open access and institutional repositories: the Turkish landscape*. In BAYIR Didar (ed.). *Turkish libraries in transition: new opportunities and challenges*. Istanbul: Turkish Librarians' Association, 2008, s. 27-47. ISBN 978-975-6351-27-7.
15. YILMAZ Bülent Yılmaz. Public libraries in Turkey. *Bibliothek: Forschung und Praxis*. 2008, vol. 32, nr 2, s. 214-217. ISSN 1865-7648.